

belül ismerkednek meg hallgatónk nemzetiségük múltjával, jelenével, az anyanemzet rövid történelmével és földrajzával.

Nagy súlyt fektetünk arra, hogy megismerhessék a hazai nemzetiségi írók, költők munkásságát, a folklórgyűjtést (tájházak, óvodák, iskolák, faluközösségek gyűjteményei...), a kutatásokat és a szakmai publikációkat. Gyakran választanak szakdolgozati témaként nemzetiségi jellegű kutatásokat (népszokások, hiedelmek, népi gyermekjátékok... stb.), amelyek által közelebb kerülnek nemzetiségi csoportjukhoz, a gyökerekhez, az igazsághoz. Megemelkedett nemzetiségi óraszámunk (az összképzési órák mintegy 1/3-a), tág teret biztosít arra is, hogy gyakran nézzék – hallgassák a nemzetiségi TV illetve rádióműsorokat.

Igen lényeges, hogy pozitív kapcsolatba kerülhessenek az anyanemzettel (részképzés, levelezés, rokonlátogatás, színi előadások, film, zene, képzőművészet...). A hazai kiadású újságok, folyóiratok, nemzetiségi kiadványok csekély számát az anyaországbeli kiadványokkal pótoljuk (több, mint 1000 kötetes a könyvtárunk). Tehát a skála színes.

S ha a pedagógusképző intézményekben olyan lelkes, érzelemdús oktatók tevékenykednek, akik a látens érzelmeket képesek mozgásba hozni, a láncolat nem szakad meg, s a célt elértük: gazdagítottuk nemzeti kultúránkat nemzetiségeink kulturális értékeivel!

„A két nyelvvel jobban lehet érvényesülni” motívumon túl – amely igen értékes – mélyíthető nemzetiségi azonosságtudatuk, és ez a több!

Csak egyről nem feledkezhetünk meg:

Akármilyen jól képzett és lelkes pályakezdők kerülnek is ki a pedagógusképző intézményekből, ha nincs folytatás, a láncolat megszakad.

Szükség van továbbra is a nemzetiségi oktatásügy intenzívebb fejlesztésére. Szükség van arra, hogy a nemzetiségi nyelvet rosszindulatú megjegyzések nélkül elfogadjuk idegen nyelvnek is, hogy nemzetiség lakta területeken a magyar iskolákban választható idegen nyelv lehessen az adott nemzetiség nyelve.

MÁTRAINÉ GORJÁN MÁRIA

A magyarországi nemzetiségi oktatás helyzete, különös tekintettel a szlovák oktatásra

Az oktatásügy az egész nemzetiségi kulturális élet alapja. A jó nemzetiségi oktatás a nemzetiségi lét megőrzésének alapfeltétele, annál is inkább, mivel a magyarországi nemzetiségi esetekben erős asszimilációs folyamat érvényesül, a nemzetiségi emberek zöme jobban beszél magyarul, mint anyanyelvén. Csak az idősek kis része beszél jobban anyanyelvét, azonban a gazdasági, társadalmi változások során kialakult új kifejezéseket, fogalmakat a nemzetiségi nagy része magyarul használja, „kevert nyelven beszél” vagy az új fogalmakat az adott nyelv végződéseivel, elöljáróival ellátva használja. A kényszerű városiasodással járó lakossági helyváltoztatás, a vegyes házasságok csak növelték a nemzeti kisebbségek nyelvi asszimilációját.

Ezért céltudatos, komoly munkára, az anyanyelv hatásos oktatására van szükség ahhoz, hogy legalább a fiatal nemzedék tanulja meg szülei-nagyszülei anyanyelvét, irodalmi szinten. Sajnos egyre inkább csak a szülők, sőt a nagyszülők anyanyelvéről lehet beszélni, mivel a nemzetiségi családok többségében az unokák, a gyerekek nagy része nem beszél, gyakran már nem is érti szülei, nagyszülei nyelvét. A családi nyelvi háttér beszűkülése, illetve teljes hiánya szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a nemzetiségi nevelő-oktatóintézményeket. Az iskolákban – akárcsak más idegen nyelvnél – az alaptól kell tanítani a nyelvet.

Jakab, R. és Mokuter, I. 1975-ben készült felméréséhez hasonlóan magam is megvizsgáltam, a Budapesti Szlovák Tannyelvi Általános Iskola és Gimnázium tanulóinak nyelvismeretét, nyelvi képességét.

Összehasonlítva a két vizsgálat kérdéseire adott válaszokat – habár a tanulmány a magyarországi nemzetiségi általános iskolák kezdő osztályaiban tanulók nyelvismeretét vizsgálja, eltérő az eredmény, egy ponttól eltekintve.

Mindkét felmérés azt mutatja, hogy a tanulók túlnyomó része (a szlovák iskolában 45,4%-a) jól beszél magyarul, nemzetiségi nyelvtudása viszont gyenge. Kedvezőbb válasz született a szlovák iskolában arra a kérdésre, hogy mindkét nyelvet jól beszéli-e: 23,5%-ban szabályos kétnyelvűségről beszélhetünk.

Érdekes az az eredmény, mely azt mutatja, hogy a tanulók 22,4%-a magyar nyelvű nemzetiségi nyelven nem ért, nem beszél, s a szülők azért iratták be gyermeküket ebbe az iskolába, hogy megtanulják szüleik, nagyszüleik anyanyelvét, vagy mert közel laknak az iskolához, esetleg azért, mert annak jó a híre.

Elgondolkodtató, hogy az alábbi három kérdésre 100%-os nemleges válasz született:

1.) Egynyelvű nemzetiségi gyermek, aki anyanyelvét jól beszéli. Magyarul nem ért.
2.) Kétnyelvű gyermek, akinél a nemzetiségi nyelv a fő nyelv, magyarul ért, de nem beszél.

3.) Kétnyelvű gyermek, aki nemzetiségi nyelven jól, magyarul rosszul beszél.

Ez a felmérés is azt igazolja, hogy a tanulók szlovák nyelvtudása igen gyenge, s minél több olyan kétnyelvű általános iskola létrehozására lenne szükség, melyben nem csak heti 4-6 órában tanulják nemzetiségük nyelvét, mely óraszám nem elegendő a kétnyelvűség eléréséhez. Természetesen ahhoz, hogy a tanulók legalább a közvetlen környezetükben használatos szavakat ismerjék szlovákul (németül, románul, szlovénul, szerbül, horvátul), fontos lenne, hogy már az *óvodában* több szlovák nyelvű foglalkozás legyen, s az óvodába lépés pillanatától a hazamenetelig próbálnának, ha nem is beszélni, de legalább megérteni mindennapi utasításokat, tanácsokat; hogy az óvónő a nagycsoportban már legalább heti 1-2 alkalommal csak szlovákul szóljon a gyerekekhez. (Pl. Pitvaroson csak heti 20 percet tanulnak szlovákul a kiscsoportosok). Pilisszántón általában csak az irodalmi, a zenei, és a környezet megismerésére nevelés foglalkozásait tartják szlovák nyelven. A nyelvet oktató óvodákban (280 az ilyen óvoda, közülük 164 német, 11 román, 42 szerb-horvát, 58 szlovák, 5 szlovén és 1 görög) 1986 szeptemberétől a nemzetiségi óvodai program elő is írt két nemzetiségi napot, de az óvodák többsége a nyelvet jól beszélő óvónő hiányára, valamint a gyerek nem kielégítő nyelvi tudására hivatkozva nem tudta a programot teljesíteni. (Talán az óvónők szlovákiai, s hazai intenzív, beszédcentrikus nyelvi továbbképzése javítana, segítené a helyzetet.) 13 tannyelvű óvoda működik Magyarországon, ebből 3 német, 2 román, 8 szerb-horvát. (Szeptembertől egy szlovák nyelvű óvoda kezd működni Budapesten.) Az ilyen típusú óvodák számát bővíteni kéne, s bennük intenzív nyelvoktatási formát kikísérletezni. Ehhez megfelelő nyelvfejlesztést elősegítő eszközökre lenne szükség, melyek jelenleg eléggé hiányosak.

A nemzetiségi iskolákról a következő adataink vannak:

Nyelvenkénti adatok	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Görög	Összesen
Iskolák	195	12	56	75	4	1	319
Pedagógusok	504	77	138	191	16	2	928
Nyelvcsoportok	1741	96	307	461	24	8	2 639
Tanulók összesen	30 660	1 190	4 153	7 166	277	55	43 501
a) tannyelvű	473	661	512	710	0	0	2 356
b) két tannyelvű	769	45	176	103	61	0	1 156
c) nyelvet oktató	29 418	484	3 463	6 353	216	55	39 989

Az anyanyelv hatásos oktatásának a nyelvet oktató általános iskola típusa nem felel meg, mivel itt a nevelés-oktatás nyelve magyar. A hatékonyabb nyelvoktatás érdekében a tankönyvek, tantervek szerkezeti, nyelvi és tartalmi korszerűsítésére van szükség. Ki

kell egészíteni ezeket a tankönyveket a történelem, földrajz valamint az anyanyelv tárgy keretén belül nemzetiségi önismeretet, öntudatot fejlesztő sajátos ismeretekkel.

A nyelvet oktató iskola nem kielégítő hatásfoka tette szükségessé a *kétnyelvű általános iskolák* bevezetését (először 1983-ban Bolyban, német nyelvterületen) 1985-ben szélesebb körben. Az ilyen iskolatípusban a környezetismeret, földrajz, ének-zene oktatása és az osztályfőnöki óra is anyanyelven zajlik, s a heti óraszám 10-12 órára növekedt (Pl. Pilisszentkereszten a történelem oktatása és az osztályfőnöki óra folyt két nyelven.) 31 német, 6 szerb-horvát, 5 szlovák és 4 szlovén kétnyelvű iskola működik Magyarországon.

A tannyelvi általános iskolák száma 18, a gimnáziumoké 8 (ebből 2 szlovák tannyelvű gimnázium).

Az alsó tagozaton egynyelvi oktatás folyik, azonban az anyanyelven oktatott tantárgyak szakkifejezéseit magyarul is meg kell tanítani. Például a pécsi Miroslav Krleža Horvátkert Általános Iskolában és Gimnáziumban a felsőbb osztályokban a földrajz, történelem, testnevelés, ének, hittan oktatása és a fakultációs idegenvezetés is anyanyelven történik.

A budapesti Szerb-horvát Általános Iskola és Gimnáziumban a technikát, éneket, rajzot, környezetismeretet, illetve földrajzot, történelmet, osztályfőnököt nemzetiségi nyelven oktatják. A reál tantárgyak (matematika, fizika, kémia, biológia) szakkifejezéseinek tanítása kétnyelvű.

Az óvónői szakközépiskolákban (1 német, szerbhorvát, 1 szlovák) a 4 órás anyanyelv és irodalom tantárgyakon kívül anyanyelven folyik még az ének-zene, óvodai gyakorlatok, nemzetiségi módszertan és szakmai gyakorlatok tantárgy oktatása.

A nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolákba illetve gimnáziumokba kiküldött kérdőívekre kapott válaszok alapján megállapítható, hogy az iskolák első osztályaiba gyenge alapszókincsű és beszédképességű gyerekek jelentkeznek, ugyanez mondható el a gimnáziumokba jelentkező tanulókról is. A nemzetiségi tanterv követelményrendszerét nem lehet hiánytalanul teljesíteni, mert az a ma már nem létező nyelvi feltételekre épít. Mivel az elsősök nyelvtudása minimális, s szinte idegen nyelvként kell oktatni a nemzetiségi nyelvet, sürgető lenne a tantervek tankönyvek átdolgozása, hogy azok igazodjanak a tanulók nyelvismeretéhez, tudásszintjéhez. Ráadásul a tankönyvek tartalmilag, módszertanilag elavultak, nem életszerűek, s például a történelem-, földrajztankönyvek a magyar nyelvű tükörfordításai. Ezt a helyzetet még az is nehezíti, hogy a meglévő tankönyveket késve vagy egyáltalán nem kapják meg az iskolák. A másik nagy gond, hogy nincsenek megfelelő segédeszközök, szemléltetőeszközök, és a szlovák gyermek-, és ifjúsági irodalom kínálatából sem tudnak nagyon válogatni.

A gimnáziumi tankönyvek tananyagának szekrezeleti, tartalmi változtatása is sürgető feladat. Társalgási, elsősorban köznapi beszédértés, beszéd- és fordítási készség fejlesztését segítő ismeretekre van szükség, s ennek kialakítása nem érhető el csak az első évfolyamban, folyamatosan kéne tanítani a gimnázium befejezéséig, s az érettségi követelmények részévé tenni. Az irodalmi tankönyvek szintén elavultak. Ki kell hogy egészüljenek „szamizdat”, a határon túli szlovák irodalmi ismeretekkel, s az 1945, 1968 utáni irodalomtörténeti ismeretanyag s a szemelvények teljes átdolgozásra szorulnak.

Igen fontosnak tartom, hogy a tanulók ismerjék meg a hazai nemzetiségi irodalmát, s egészüljenek ki az irodalmi tankönyvek, szöveggyűjtemények a Magyarországon élő nemzetiségi írók, költők verseivel, elbeszéléseivel, regényrészleteivel.

Szükség van olyan kiegészítő történelmi és földrajzi tankönyvekre is, amelyek az adott nemzetiség kisebbség és a határon túli anyanemzet múltjára és jelenére vonatkozóan közvetítene ismereteket. Párhuzamosan kell tanítani a magyar nép és a szomszéd (román, német, szlovák, horvát, szerb, szlovén) népek évszázados történelmi és kulturális együttélését és kapcsolatait. (Ezt felismerve a békéscsabai Szlovák Kutatóintézet kezdeményezésére már készül a Magyarország és a világ szlovákjainak történelme c. köztanulmányoknak készült tankönyv.)

Már a 10-14 éveseknek is meg kell ismerkedniük a magyarországi kisebbségek népköltészetével, népszokásaival, néphagyományaival, mert ezzel erősödhet a nemzetiségi tudat, nőhet az igény az anyanyelv irodalmi változatának megtanulására, használatára.

A tankönyvek ilyen jellegű bővítésének igénye az általam megkérdezett minden nemzetiségi gimnáziumban felmerült.

(Sőt a magyar tankönyvek is kiegészülhetnének nemzetiségiokról szóló fejezettel, nagyon fontosnak tartom egy olyan országban, ahol igen sokszínű a nemzeti kisebbségek jelenléte.)

Az országnak politikai, gazdasági és kulturális szempontból is egyre nagyobb szüksége van a szomszédos országok nyelvét beszélő emberekre, nemzeti értékek is tekintetjük a nemzetiségi nyelvét. Őrizzük, ápoljuk a nyelvet.

KOVÁCS ANNA

Szlovák oktatás Magyarországon

Mielőtt a magyarországi szlovák iskolák, illetve a szlovák nyelven folyó oktatás néhány jellegzetességét elemezném, előljáróban két olyan gondolatot szeretnék hangsúlyozni, amelyek a magyarországi szlovák nemzetiségi iskolák helyzetét s eddig elért eredményeit is meghatározták. Az egyik az, amit mind az elméleti megközelítések, mind pedig gyakorlati tapasztalatok igazolnak, hogy minden nemzeti kisebbség, nemzetiség kultúrájának fenntartásában, fejlődésében alapvető szerepe volt és van a nemzetiségi iskolának. Ennek fontossága arányosan nő, sőt meghatározódik a modern társadalmak fejlődésével. A másik, amely az előzőhöz kapcsolódik, hogy az oktatási rendszer, noha meghatározó szerepet játszik a nemzetiségi kultúra fenntartásában, nem lehet annak egyetlen, kizárólagos intézményrendszere. A nemzetiségi iskola is csak más – iskolán kívüli – a nemzetiségi kultúrát közvetítő intézményi rendszerrel együtt tudja betölteni a neki szánt szerepet. Mindez a hazai szlovák iskolahálózatra is vonatkozik.

A mai magyarországi szlovák iskolai oktatás létét egy fontos – 1949-ben bekövetkezett – változáshoz kell kötni. Ekkor született az az elképzelés, mely szerint hozzá kellett volna kezdeni egy teljes szlovák iskolarendszer kiépítéséhez, amely az óvodától a középfokú iskolán át a főiskolai (tanárképző) tanszékekig egyre magasabb iskolafokokból tevődik össze. A fokozatosan kiépülő magyarországi szlovák oktatási rendszeren belül tehát olyan egységes intézményi hálózat jöhetett volna létre, amelynek addig a magyarországi szlovák művelődés területén hagyományai nem voltak, s 1918-ig az egész szlovák nemzet sem rendelkezett ilyennel.

Mivel Magyarországon 1945 előtt egységes szlovák nyelvű oktatás nem folyt, szervezett, egymásra épülő iskolahálózat nem alakult ki, nem történt gondoskodás szlovák pedagógusok képzéséről sem. Igaz, hogy egy 1938-as statisztikai kiadvány arról tájékoztat, hogy Magyarországon 55 ún. magyar-szlovák iskolában oktatták a szlovák nyelvet, de ezeknek az iskoláknak a zöme egyházi iskola volt, ahol anyanyelven legtöbbször csak a hittant oktatták. 1945 előtt a szlovákok lakta települések többségében csak magyarul oktató iskolák voltak. Több településen – főként Nógrád és Pest megyében – az iskola falain belül a gyerekeknek tilos volt anyanyelvükön beszélni. Ehhez társult sokszor még az is, hogy a katolikus szlovák falvak egy részében – de előfordult ez az evangélikus egyház esetében is – az egyház is teljesen elmagyarosodott.

A kialakult állapot lassan egy-egy szlovák közösség számára is természetessé vált, hiszen településeiken sokszor már a századfordulótól az egyes generációk nem ismertek olyan intézményeket, amelyek számukra kultúrájukat, nyelvüket anyanyelvükön közvetítették volna. Emiatt főként a harmincas és a negyvenes évek első felében felnőtté vált